

jemal gledalec dogajanja samo na tleh orchestre, temveč tudi frontalno. S posebno napravo, ki bo zgradila odersko sliko ozadja, bo gledalec sprejemal tudi vertikalni vtis. Moje gledališče bo v veliki meri postalo muzikalno gledališče in režija se bo ravnala po zakonih muzike in ritmike. Da se ohrani ritmična trdnost drame tudi tehnično, bodo garderobe, kjer se igralci maskirajo in kostimirajo, nastanjene ob koncih podkovne oblike avditorija. Igralec, ki je trenutno sceno zapustil in se pripravlja na nov nastop, bo tam nepretrgoma slišal godbo in igro, da se bo tako notranje pripravljen vrnil na sceno in ne kakor sedaj, ko pade iz oddaljene kabine v sredino oderskega dogajanja. Godbeniki ne bodo niti pod niti v isti višini z odrom, temveč nad njim, nad glavami igralcev in pevcev, tako da jim ne bo treba prebiti tako zvanega ‚muzikalnega zastorja‘, ki ga tvori sedanji orkester v operi. Pevčev glas bo s tem postal nekakšna komponenta muzikalne celote in ne več storitev posameznika.

Odpravljam dekoracijo in prekinjam tudi z modernejšo konstrukcijo. Na odru je veljavna le igralčeva figura v svojem plastičnem pomenu in nato so samo še svetlobni efekti. Kakor so na Rubensovi sliki nekatera mesta razsvetljena, druga pa ostanejo v temi, tako bo pri meni dobil svetlobni efekt svojo umetniško funkcijo. Toda ne kakor estetična priloga, temveč kakor aktivna funkcija igre.

Posebno vlogo zavzemajo odrska tla. Pokrita bodo po smislu igre z barvnimi preprogami, kakor to delajo Japonci. Barva tal bo akcentuirala čuvstveni element: prizore bitk na primer krvavordeče, ali drug primer; v Otelu: črna ali temnovijolična preproga; na preprogi robček Dezdemone v beli luči reflektorjev. Robček bo ležal vse dejanje na tleh kot svarilo, kot opomin, in počasi se bo okrog tega robčka razvila tragedija ljubosumja. Torej ne kot simbol, temveč kot soigralec... Prejšnje gledališče je bilo gledališče zabave, razvedrila. Tudi mi hočemo odpočitek ‚sui generis‘, toda ker človek niti v sanjah ne preneha misliti, si bo realizirani sen, novo gledališče, prisvajalo gledalčevo miselno dejavnost...“

B. K.

LIKOVNA UMETNOST

NOVA PLEČNIKOVA CERKEV. Arhitekt Jože Plečnik je mimo cerkva, ki jih je sezidal na Dunaju, v Pragi, Bogojini, Beogradu in drugod, zgradil dve cerkvi tudi v Ljubljani: pred desetimi leti šišensko, zdaj pa prizidek k pokopališki cerkvi Sv. Krištofa, ki je staro stavbo tako predrugačil, da jo moremo imeti za novo cerkev.

Če primerjamo cerkev v Šiški z nedavno posvečenim svetiščem Sv. Krištofa, nam osnovna različnost obeh stavb postane précej jasna. Šišenska cerkev je skoraj naravnost nasprotna navadnemu katoliškemu idealu cerkve. Ta pozna dve načeli: ločitev vernikov od duhovščine, torej delitev cerkvenega prostora v večji del, v ladijo ali več ladij, in v manjši, a liturgično važnejši del, presbiterij. Slednji je navadno vzvišen in tudi na zunaj po drugačni ureditvi prostora odlikovan. Drugo načelo, ki ga skoraj brez izjeme izraža katoliški ideal, je osredotočenost notranjosti na najvažnejšo točko, to je na véliki oltar, kjer se vrši bogoslužje.

Plečnikova šišenska cerkev — kakor je bila izvršena in jo danes vidimo — teh bistvenih načel nima prav točno izraženih. Po prvotnem načrtu naj bi ogromna greda (oziroma mogočen širok lok) kot nosilec nagnjenega stropa vodila pogled vernika, ko vstopi v cerkev, od glavnih vrat naravnost k oltarju. Te zamisli danes ne opazimo, ker je ravni strop kasetiran. Presbiterija v ti tako svojsko zasnovani cerkvi sploh ni, véliki oltar je postavljen na eno stra-

nico četverokotnika, skoraj neposredno pred vernike, malone med nje. Tudi sicer učinkuje štirikotna oblika z vzvišenimi stranskimi arkadami in visoko kipečim stebrovjem necerkveno, skoraj posvetno. Prostor za ljudstvo ni prav nič ločen od prostora, namenjenega duhovščini. Zato se zdi ta notranjost bolj podobna dvorani, nekakšni antični posvetovalnici, kakor pa katoliški cerkvi v tradicionalni obliki. Precéj trezna in hladno stvarna zunanost le še pomnožujeta necerkveni vtis in samó slavnostno, nekam klasično pročelje daje mimo zvonika stavbi videz božjega hrama. — O podrobnostih, ki so nekatere med njimi res odlična dela, tu ni govora. Prav tako ne sodi sem vprašanje na vso moč neprimerne in slabotne stenske slikarije, ki kvari mogočno dostojanstvenost notranjščine.

Pri Sv. Krištofu je rešitev stavbnega problema bistveno drugačna, vendar v glavnem zvesta izročnemu katoliškemu cerkvenemu idealu. Odločeval je zlasti namen in pa skromna sredstva, ki so bila arhitektu na razpolago. Naloga je bila močno utesnjena: bilo je treba izvršiti prizidek, ki naj se s staro stavbo zlije v enotno in skladno celoto. Prvotno so nameravali le zasilno zadostiti potrebi po večji cerkvi s provizorijem v obliki preproste, čisto utilitaristične lope. Plečnik je pa znal z malo denarja ustvariti trajno vrednoto, preprosto, pa vendar estetsko zadovoljujočo stavbo.

Že zunanost nove cerkve je zanimiva. Ohranjen je značaj pokopališke cerkve in so v stene vzdani nagrobniki, drugi bodo pa prislonjeni ob zidove. Dasi je prizidek skoro dvakrat tolikšen, kakor je bila stara cerkev, ji je zunanje vendar podrejen. Že pročelje, ki je preprosto in okrašeno samo z velikim okroglim oknom, je malce umaknjeno od ceste, da tvori s staro cerkvijo zatišje pred vhodom, ki je pokrit z ravno streho na stebrih. Pročelna stena je ob vratih obložena z domačim kamnom in učinkuje prikupno, pa vendar žlahtno. Streha prizidane ladije je skoro ravna, očitvidno zato, da se prizidek ukloni gmoti stare cerkve. Sicer se mi pa za našo pokrajino ravne strehe sploh ne zde estetsko zadovoljive, pa tudi za naše klimatske razmere le malo priporočljive. Zunanje stranice nove stavbe poživljajo izbokline. V njih so nameščene prižnica in spovednici. Tudi okna z izvirnimi cementnimi okvirji ugodno osvežujejo zunanost.

Nova ladija je poševno prizidana k stari, tako da je med obema nastal podolgovat trikotni prostor, katerega je arhitekt smotrno izrabil za pevski kor in kapelico, hkrati pa s to vmesno ladijo omogočil naraven in neprisiljen prehod iz baročno preobložene stare cerkvice v novo, nekam revno in resno baziliko. Pri tem zelo ugodno veže in vendar hkrati loči oba prostora razlika v višini tal.

Prizidek je s tremi prečnimi loki razdeljen v štiri predele. Pogled, ki se od glavnih vrat odpira prišlecu, je mikaven, ker se loki luščijo drug iz drugega kakor kulise. Ti oboki nosijo nekoliko nagnjeno streho, ki tvori od znotraj viden strop. Zaradi tankih sten, ki niso zahtevale globokih temeljev, so loki ojačeni z oporniki, nosijo pa podolžne lesene grede, na katerih počiva prav tak strop, ki kaže naravno barvo lesa. Škoda, da ni strop iz trdega lesa ali pa da ni smiselno polihromiran. Od stropa visi v štirih vrstah po deset svetilk v obliki kovinskih zvoncev, kar učinkuje malce nemirno.

Ker je podolgovata ladija razmeroma nizka (visoka je komaj dobrih šest metrov), je arhitekt podprl videz višine s tem, da je ošilil oboke. Enako so

ošiljeni tudi loki, ki vežejo prizidek od vmesne ladije, ki je pa nasproti stari cerkvi odprta s polkrožnimi loki. Tudi okna, ki so precej visoko, so polkrožna in so vanje vdelane cementne rešetke. Te so izvršene na čisto svojski način in predstavljajo nekakšno zmes antičnih in gotških oken.

Véliki oltar še ni dovršen. Nad preprosto kamnito menzo, ki je obdržala prvotno sliko menze, pride kovinski tabernakelj, nad njim pa prav tako iz kovine plastična skupina Boga s svetniki in angeli, vse v nekam umerjenih baročnih oblikah. Prava posebnost za naše razmere je pevski kor, ki je na desno ob oltarju, komaj za dober meter dvignjen nad tlakom ladije. Odpira se zadaj na hodnik, ki veže stari presbiterij z zakristijo. Prehod je poudarjeno okrašen s prosto stoječim stebrom, ki na videz pomaga nositi strop. Lesena ograja je preprosta in okusno v baročnem slogu izrezljana. Iz novega prostora vodi v staro cerkev več odprtih v steni, skozi katere se odpirajo slikoviti pogledi v vseh smereh. Ta slikovitost je poglavitna mikavnost nove celote, in velika Plečnikova zasluga, ki je znal staro tako smiselno povezati z novim, da ustvarja vtis organsko zraslega. Vmesna ladija tvori prav hvaležen prehod in počitek za gledalca. Vhoda sta dva, glavni je z Dunajske ceste, stranski pa skozi staro cerkev s pokopališča. Nekdanji glavni vhod je zazidan in so znotraj pod bivši kor postavili oltar.

Cerkvene stene so zaenkrat še iz sirovega betona in neposlikane. Če bodo kdaj kesneje okrašene ali obložene, bodo s stropom, ki bi ga bilo prav tako primerno poslikati, tvorile lepo skladno in toplo notranjščino. Tlak bo iz posebnega cementnega mozaika, sestavljenega iz precej velikih odlomkov žlahtnega pisanega kamna, ki prav uspelo posnema marmor. Novost za Ljubljano je centralna kurjava, ki je uvedena v cerkvi. Značilno je, da je to novost uvajal v prakso prav Otto Wagner, véliki Plečnikov učitelj.

Prava podoba bo podana šele, ko bo cerkev dovršena tudi v podrobnostih, zakaj prav v teh malenkostih in neznatnostih je Plečnik poseben mojster. Zaenkrat učinkuje poslopje samo kot gola arhitektonska gmota, ki pa ustvarja res mogočen in lep vtis. V deloma starinskih oblikah živi novo in sodobno občuteno delo, ki se z obstoječim zliva v celoto. Prav nič ni arhitekt delal sile staremu, še manj svoje zasnove uklanjal obstoječemu, vendar je dosegel živo skladnost. Jasnost v zamisli, odtehtana razmerja in preprosta plemenitost linij odlikujejo tudi to Plečnikovo delo. Slikovitost celote, skrbnost v podrobnem delu in lepota osnovnih oblik sta odličen znak tudi te njegove mojstrovine, ki temelji v neki, dejal bi, starokrščanski preprostosti in strogosti. V podrobnostih pa črpa ta samorasli umetnik iz baročne tradicije, ki mu je tako blizka, da se skoro zdi, da je prav on kot njen pozno rojeni naslednik poklican, da poveže minuloost preko sedanosti z bodočnostjo in nam Slovencem ustvari na starem slonečo in iz davnega izročila rastočo lastno stavbinsko umetnost.

K. Dobida.

GLOSE

KATOLIŠKI ODGOVOR BREZ DOBREGA OKUSA. Finžgarjev odgovor v oktobrski številki katoliškega družinskega lista „Mladike“ na mojo gloso „Franciscus Kralj — anathema sit“ je zgovoren, malce zafrkljiv, zopet pomirljiv — toda nikakor ne prepričljiv. Iskrenosti pogrešam. Finžgar se je previdno izognil mojim bistvenim očitkom.